

mert hogy nagyon öreg és gyenge házról van szó.

— Maradjon — mondta a legidősebb, benne valami derengett már. — Este elmehetne a tanácselnökhöz, megkérdezni, adnak-e adókönyvítést.

Idősebb Kótai vette is a kalapját, s elindult. Előbb a szugosi úton kísértált a dombra. A Cserák erdői félelmetesen sötétlettek. Az éj enyhéjében sokáig nézte az öreg házat. Úgy érezte, nem is gondol semmire. Csak azokat a cserepeket látta. Aztán elindult a falu elnökéhez.

— Lebontanám a régi házat... Kell ahhoz papír? — kérdezte.

— Kelleni kell — mondta az elnök. — De éppen búcsú napján akarsz házat bontani?

— Hazajöttek a fiaim — mondta. — Segítenének.

— Bontsd csak, János; ahogy akard. Papírt majd hétfőn adok róla.

Idősebb Kótai János megköszönte a szívességet, és fáradt lépésekkel hazament. Fiai éppen vacsoráztak.

— Elmehetnénk a kocsmába... ismerősöket látni — mondták fiai. Látták apjuk elsötétült arcát, hát nem is érdeklődtek.

— Feküdjünk le, mert reggel korán kelünk — mondta az öreg. Kiment a nyárikonyhába, ahol már várta a vetett ágya.

— Apánk nem vacsorázik? — kérdezte az idősebb.

— Nem — mondta az anya. — Rosszakat álmodik, ha ilyenkor eszik.

Azután már nem szóltak egymáshoz. Készülődtek a búcsúra.

SZUROMI PÁL

AZ ÖRÖKSÉG

A születésem úgy történt, hogy születtem ezerkilencszázegyben, a Fácányosban. Akkoriban ott kinn laktunk a tanyán, édesapám meg édesanyámmal hárman, merthogy én voltam a legelső gyerek. A többiek: Juli meg Beni — mind utánam jöttek. Az ér mellett volt a földünk, onnan hozott egyszer halat édesapám — lehettem úgy négy-öt éves —, aztán mondja délben: — no, gyerek, szereted-e? — mert megfőzte az anyám finoman. Én meg akkor ettem olyat először, nem szoltam semmit; csak a tálat alig tudták elvenni előlem. Attól kezdve kijártam én is a földre, az érhez, a halak miatt. Persze csak tavasztól őszig, amíg a fagy beállt.

A telet nem szerettük.

Hatéves koromban Fogacsra költöttünk. Az apám gazda lett az uraságnál — Paizsnak hívták —, engem meg beírtattak az iskolába. Hiszen írathattak! Reggel elmentem, kibírtam egy-két órát, aztán hogy szünet lett, gondoltam: látta a tanító, hogy itt vagyok — futás ki a Pásztordűlőre. Ott ráértem várakozni, Befeküdtem az út mellett a lucernába, vagy csak úgy, le a földre (mikor milyen idő járta) — jöttek az iskolából, onnan ijesztgettem őket. Azok mérgükbe nekem estek; szét is vertük minden héten a palatáplát. Így jártam ki négy osztályt.

Közben eljött hozzánk a tanító, szólni anyámnak: se so tudok semmit, de hát ő szegény nem bánta, nem rimánkodott, hogy tanuljak. Minek is rimánkodott volna! Apám is csak annyit mondott egyszer: — sok bajom van veled, gyerek, nagyon sok.

Kezét, mintha csak véletlenül matatna, az asztalra ejtette, s a fémvilánál fogva közelebb tolta a mikrofont.

Az öreg nem vette észre.

A falnak fordulva ült, emez oldalán az ablak, s ahogy beszikrázott a havas föld, arca innenső felén elmélyültek a ráncok. Tulajdonképpen nem is vehette észre, hogy a fiú keze az asztalra kúszik, hiszen mindkét szeme zárva volt, mintha így jobban bízna a szavakban. Mégis kétkedve fogadta, az emlékezet kútkáváján, ahogy felgörögnek, s ő tűnődve, rekedtes hangon fordítja őket.

Ákos félt.

Mindig ezen a hangon nehezültek önváddá a történetek, akár vidám, akár szomorú dologról mesélt az öreg.

Ahogy kikerültem, szüret után kaptam egy nadrágot. Jó, fekete posztóból készült, ünnepre vették, templomba viselni. Csak hát én mindjárt akartam volna. Szólok otthon: — édesanyám, kimegyek benne, járok egyet. — Dehogy még, csupa por lesz, majd vasárnap! — Tudok én rá vigyázni! — kiáltom, avval rajtam is van már a nadrág. Kifordulok az útra, épp odaér a két Karnecki gyerek.

— Jössz-e? — kérdezik.

— Hová?

— A Paizs-kertbe, téli körtét lopni.

— Gyerünk!

Tíz perc se telik, ülünk az ágon, tépjük a körtét, mikor meglát a kerülő. Léugrunk gyorsan, aztán neki! — hogy az inunk majd kiszakad. A kerítés tépte el a faromon a posztót.

Megyek haza.

— Hát téged mi lelt? — kérdi édesanyám.

— Semmi — mondom. — Megszagatott a róka.

— Ejnye, ejnye — így tesz. — Erre nem gondoltam. No, ha megtörtént — megtörtént.

De a nadrágot nem engedte levetnem.

Jön este édesapám.

— Halod-e? a gyereket megszagatta a róka.

— Meg? — kérdezi. De keze már a pálcán, a háta megett. — No, gyerekek, mutasd, hol harapott beléd!...

Avval elkapott, beszorított a lába közé, elő a pálcát — szabta ki rám a nadrágot, katonásan.

Szomorúnak akarta látni az öregget, magára hagyottan. De négy nap várakozás után sem került anyjára a szó.

Elhozta a magnót.

„Van két szalagunk — mondta. — Nagyapámról akarok írni. Tessék elmondani mindent... hát amit tudok... vagy még nem hallottam... Felveszem, hogy vissza lehessen forgatni... Csak a stílus... a szavak...”

Homlokáról csorgott a veríték. Ki hiszi ezt a hazugságot?!

„Uramisten! Komolyan meg akarom írni. Esküszöm, hogy meg akarom... Kell hogy legyen hozzá tehetségem!...”

Zümmögve futottak a tekercek. Zöld irisével remegett a macskaszem.

Az öregasszony jött át az udvaron, szemet hozott, ölére szorított kosárral. Vigyázva nyomta le a kilincset, hogy ne zavarjon. Kinyitotta a tűzhelyajtót, aztán ijedten kapta vissza a telt lapátot. A kövön térdelve felmosolygott, és mutatta a paraszat. Ő tudta, mit jelent. „Kérsz pirítóst?”

Nem, köszöni szépen, most nem kér.

A Herceg-tagban volt a legjobb föld. Minden évben ott szántottam,

ahogy kezdtem emberesedni. Hosszú táblák voltak, istentelenül, majd fél-óraiba telt, mire egy barázdán végigment az ember.

Hanem: kutya voltam!

Nekiláttunk hajnalban, nyolcan cselédek, haladtunk is egy vonalban, jó darabig. Am ahogy érzem, itt a früstök: neki a lóval! — mire a tarisznyát lekasztottuk, fél fordulóval hagytam el a többit. Most már pihenhettem, míg utolértek. Nem bánta senki.

Nagy Jóska se szólt, az ispán, ha arra járt, pedig ő kemény ember volt. Meg bolondos. Paizsnál szolgált tizenhatban is; akkor hozatott az uraság két vagon korpát. Felhordatta a padlásra, szétterítette, kis idő múlva mégis puhulni kezdett.

Mondja Nagy Jóska édesapámnak: — Fogasson be, János bácsi, hívjon két cigányt a faluból, forgatná meg a korpát.

Úgy is volt.

Édesapám felfogadta az embereket: — A padláson a munka, indulhatnak.

Ment a dolog rendjén, mikor az ispánnak eszébe jutott valami.

— Hallja-e, János bácsi, meg kéne ijesztetni a cigányokat.

— Hogy'?

— Fogjon kend is egy lapátot, induljunk a padlásra: ahogy egyet lépünk, egyet dobbantsunk a garádcson.

Kis idő múlva hallják lentről a cigányok.

— Ugye ilyenkor szokott járni a kísértet?

— Hát ilyenkor szokott, dél körül — no, legfelsőbb negyed egy.

Avval négy csizma indul fölfelé. Egy lépés — egy dobbantás, egy lépés — egy dobbantás. Mire fölrének, nincs a padláson egy lélek se. A cigányok a korpában, fejtől, bokáig, csak a sarkuk látszik. Nagy Jóska húzná ki őket, de egyre beljebb ássák magukat. Próbálkozik csendesen velük, nem megy. Végül kirántja a két em-

bert, nagy erővel, meg ne fulladjanak.

— Mi az isten van magukkal, hogy így megijedtek?

— Jaj, Nagy úrkám, azt hittük, jön a kísértet — megesz.

— Kísértet? Délben!! — kiabál Nagy Jóska. A bolond.

Négy napja érkezett a városból.

Akkor kezdődött a havazás, a verebek a tornác alá röpültek, aztán, hogy alábbhagyott a hó, újra elleptek az udvart, a kapuszárnyak fehérségére foltosodtak, meg az ecetfára, a kertben.

— Az arcod az anyádé — mondta az öreg, alighogy Ákos beköszönt hozzá. — A szemed nem egészen, de az arcod . . .

— Miben hasonlítunk még? Valami fontosabban! Hogyha eszembe jut, evés közben nem tudom végigszegni a kenyeret, ha vonaton ülök, az ablaknak szorítom a fejem, míg a koponyám fájni kezd a hidegtől.

Az öreg ujjai két mozdulat közt a levegőbe ékeltek.

— Én ilyenről nem tudok — mondta. — A menésed . . .

— Nem arról van szó — tagadta Ákos.

— A hangodban lenne . . .?

A fiú a fejét rázta.

— Valami anyajegy?

— Az . . . a n y a j e g y — a természetemben! Amitől félek . . . Úristen! mennyire félek ettől! — Szorongás fogta el, érezte: erei hogy remegnek a csendben. Belerándul a karja.

— A lába fájt anyádnak. Két őszön is. Itthon nem javult, bekerült Egerbe. Vittünk neki könyveket: csak olvasott — járni alig akart. Baj van a gerincével, mondta az orvos, azért gyenge a lába. Akkor jól van, gondoltam, se nem rákos, se nem a szíve beteg. Még örültünk is. Ki tudhatta, mi lesz a vége.

Egerből került Pestre.

Az idegsebészetten feküdt, majd egy hónapig. Végül már könnyebben

érezte magát, karácsonyra hazaengedték. Nézi itthon a papírját Gulyás doktor, de ő is azt mondja: a gerince nincs rendben. — Akkor pihenjél, lányom — mondom —, majd rendbe jön.

A könyveit mind kiolvasta... Kétszer apád helyett megcsinálta a csarnoki elszámolást. Nem volt benne hiba, bárkitől megkérdezheted... Beszéltünk vele: emlékezett, mindenre... Csak beteg ne lett volna. A gerincével... Májusban már alig kelt fel.

Nőtt az erek remegése. Megfeszítette a karját. Érezte akkor is. Taramm... ta-ramm... ta-ramm — megvadult órainga. Képzeteibe hasító. Már önmagában mérhette az időt, előre s visszafelé.

Negyvennégy nyarán újra jött a parancs.

Kolozsvárra vezényeltek.

Három szakasz katona fejenként két csendőrrel járt a front megett, összefogni a szökevényeket. A városban volt a hadbíróóság, hogy kísérnénk oda őket.

Jártuk a határt — emberre is akadtunk. Akinek volt papírja — mehetett, mi se bántuk. De hányan szöktek, elcsigázva, szakasztott olyanok, mint mi, ránk ütöttek a rongyaikban. Velük mit csináljunk? — Kilenc csendőr halt meg a két hónap alatt, közülünk négy. Egyet kivégeztek.

Szombathelyen szereltünk le, tavasszal, egy víztorony mellett: az oldala kilőve, alatta félkörben haladt a sor, nyakunkba hullott a víz. Szólok az ismerősöknek, hogy már a borjút is ledobtuk: mire várunk még? Nevettek, hogy de sürgős lett, aztán elindultunk.

Húsvét előtt értünk haza, hárman.

Mondom a ház előtt a két embernek: tegyünk úgy, mintha idegenek lennénk mindannyian, megismer-e az anyám. Benyitunk, édesanyám ott jár-*kel* az udvaron; apám, Juli meg

a lány — kinn a határban. Köszönünk néki: — Adj' isten, mama!

Fogadta szívesen.

— Szeretnénk megpihenni — mondom. — Szállást kérni egy éjszakára.

— Lehet — feleli —, szállás is van, ha máshol nem, hát a takarmányistállóban. Magunknak is kicsi a ház.

— Jó lesz — hagyom rá. — Vándoremlernek megfelel.

Úgyis tudtam már, nem ott alszunk.

Sütött rögtön édesanyám tíz-tizenöt tojásból rántottát, feltálalta, hozzáltunk mind a hárman. Ő meg előttünk ült, a lócán, keze egyszer az ölére csüngött, másszor a kendőjét igazgatta — nem tudott mihez kezdeni. Nézett bennünket, én meg hallgattam, de már a két ember szeméből csorgott a könny.

— Egy kis bor akadna-e mama? — kérдем, hogy befejeztük az evést.

— Hát az nincs, fiaim, erre is háború volt.

Többet nem szóltunk; a két ember miattam nem mert, én meg lestem az anyámat. Jó idő eltelt, közben a kutyát is elengedtem; Csuli majd eltépte a láncot, aztán a vállamra ugrott, nyalta a kezem.

— Bolond állat — mondja az anyám. — Hát a házat is ellophatnák tőled?

Ekkor már én se bírtam.

— Édesanyám, hát nem ismer meg?!

Ő meg csak néz rám, az arcomhoz nyúl, aztán ha el nem kapom, összecuklik szegény, mint a colstok.

— Hát megjöttél? — kérdi, ahogy magához tér.

— Megjöttem — mondom. Aztán öleltem magamhoz, a két ember meg szinte jajgatott, úgy sírt.

„JÚNIUS 6... TEDD, AMIT KÉRÜNK!... SZÜLEINK ÁLTALÁBAN IGAZAT MONDANAK...”

A tavasz utolsó napjai. A levelek zöldje: tenger a parti mohákon.

Már félálomban érezte a fényt, szemhéjain a reggeli hét órát. Ezek

a pillanatok voltak a legkeserűbbek, az alvás öröme után telve az ébredés minden csalódásával. Nyújtózott, még mindig félálomban, s ekkor hallotta a hangot: — ma nem mégy iskolába, tudja Leó is, ugye így hívod? — nem vár az oroszlán; s ha megreggeliztél, elmégy Fenyveshez, emlékszel: balra a tónál, és megmondod, fesse ki az utcai szobákat, mire anya meggyógyul... Ne kérdezz semmit... tedd, amit kérünk... Fenyveshez... mire meggyógyul.

Küllők az út felett... Bicikli két-hegyű szarva... Kőrifák közt vitt az út, s mikor balra fordult, látta a házat, oldalt a táblával: „harapós kutyával”, de az állat a hátsó udvarban élt, láncra kötve, erre emlékezett, és félelem nélkül nyitott kaput. Fenyves rámeredt, csodálkozva (kissé nagyothallott a festő) — hogyan? az utcai szobákat? jó, jó, de mikor? — Hogy neked mindegy? mégis, mit üzentek? — mire meggyógyul?! — gyerek, hallod-e, várjatok délre!...

Hátát a falnak vetette — ebéd után volt —, és az ágyra figyelt, hogy ne hallja az utcai lármát. „Nézz ki Incihez, régóta várhat!” — a szobában előbb sötétedett, ő tágra nyitotta a szemét, hogy valamit lásson, anyja szemei mégis résnyire zártak, mint a holdsarló. Oldaltfordult, a szájába harapott, és hiába próbált beszélni, csak harapta tovább a száját, kezét végighúzta a bútorokon, percekig tartott, mire az ajtóig ért, de a verandán már rohant, le a lépcsőn: Inci várta, a copfját fonta a lány. Később visszament: anya, én vagyok — semmi válasz, ANYA!! én vagyok! — felgyújtotta a villant: a szemöldök-ívek alatt már alig látta a holdat.

Kilenc évig június hatodikára gondolt, meg az idegsebészetre. S kilenc év után meg kellett értenie, hogy indulataiért egyedül ő felelős, őt terhelik a sikertelenségek is — anyja erejét semmi sem csorbította, mit örökül róhatna fel neki.

Így, egyedül, még nem tudta mihez kezd, hogy számítsanak rá, hogy meghazudtolja az öregben a magamészto rosszat.

Sokáig tétovázott aznap...

... A szavak menedéke!

Ha mesélne?... elmondhatná a város és húsz éve történeteit.

De előbb az öreg szólalt meg:

— Anyád mellett már nem panaszkodnék.

Ákosban megkövültek a gondolatok.

— Hogy' lehet ilyet mondani?!

— Mert így van.

A melle megtelt keserűséggel, ahogy az öregre nézett. Hát hiába változna meg, a jósága koholt vigasznak tűnne?

— Akkor én miért kellek? — kiáltotta. — Miért kellek maguknak?

Megsötétült az ablak, a tornác a hóval, és valami iszonyúan fájt benne. A gyomrát, a beleit égette, hogy nem tud kimászni ebből a kátyúból, szeretete csak tajtékozó dühöt vedlik.

— Csak arra vagyok jó, hogy „te csak pihenj itthon” meg „kóstold meg ezt is, fiam”? Legfeljebb: „no, megnézhetnéd a kertet”!! Erre kellet?

— ...

— Eljöttem volna tavasszal: menjünk a szőlőbe, segíték metszeni. — Nem hívtak!... Nyáron, hogy kiapadt a tartály — nappal víz nélkül álltunk — jöttem volna éjjel, locsolni a kertet! — Nem hívtak!!... A fát se én vágtam fel, pedig menynyire kértem, bízzák rám a fejszét...

— ...

Tudta, hogy hazudik, ezek csak a vágyai voltak, miket — mintha megtörténtek volna — a múltjába tuszkol. Mennyire másképp akarta elmondani az öregnek, hogy miatta, a fiúért is érdemes élni, de a fájdalom dühe, hogy már lemondtak róla, szorította, mint a prés.

Az öreg eltorzult arccal hagyta ott. Köhögés fogta el, fulladozva ment ki. Feleszmélve, Ákos is utána indult, de nem merete megszólítani, csak rugdosta a havat, a kapuhoz meg a tornác alá.

— Hozok fel bort — mondta, mikor visszament. — Abból a pókhálós üvegből, amit a legjobban szeretünk. Jó?

— De nézhetek a hordóból is — fojtogatta a sírás. — Ott is nézhetek.

— Te nekem ne hozzál, semmit — mondta az öreg. — Se most, se más-kor.

Elfordult a fiútól, nézett maga elé, merev orcával a falnak.

Négy éve, hogy nem bírtam már úgy a munkát, kerülőnek tett meg a tsz, az Adler-szőlőben. Az üvegház mellett laktam, a kunyhóban — már ugyan alig érkeztem oda bemenni, legfeljebb estefelé. Jártam a dombot, az asszonyokkal leszedettem a gyümölcsöket, hiszen rámbízták: figyeljem, melyik mikor van beérőben.

... Aztán, hogy a permetezőknak elromlott a szivattyú, megcsináltam a kútostort. Kíartott, míg a motort javították.

... Velem jött a Bogár is, igaz, valamivel később, mire felépítettem neki az ólat.

Ákos kinézett az udvarra. A kapuszárnyak csupaszon fehérlettek, szemben a tornác üres volt.

Erősen figyelt, csak előre — most nem látta a magnót, látómezejéből kikerült a mérgeszöld macskaszem, s ahogy belebámult a hóba, megnyugtatta ez a fehérség.

Fiam, kezdek már kifogyni a szóból.

Mi van még hátra?

... Két éve jött ez a szív- meg a májbaj... Félévenként kórházba kerülök, azután megint húzom egy darabig... Magam miatt nem éri már meg... Mert nem élet ez így, ha fél-ember valaki...

Csak a tekercsek irama szelte a levegőt, meg lapátjai a ventilátornak. Idő szalagjai... percek a némaságban...

— Én lennék félemler, nagyapám nélkül — mondta Ákos. — Csak fél-ember lennék — ismételte.

Még nem volt biztos, valóban ki tudta-e mondani.

SZALAY FERENC RAJZA